

NORMAN CIGAR

VOJISLAV KOŠTUNICA
i budućnost Srbije

Norman Giger

VOJISLAV KOŠTUNICA
i budućnost Srbije

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava,
Sarajevo

&

Sarajevo 2002.

Norman Cigar

Norman Cigar
VOJISLAV KOŠTUNICA I BUDUĆNOST SRBIJE
IZDAVAČI
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava, Sarajevo
Vojislav Koštunica
**VOJISLAV KOŠTUNICA
i budućnost Srbije**
Izdak :
Prof. mr. Muharem Kreso
Recenzent :
Dr. Bećir Masić
Barudin Bjeđić
Pravo :
Barudin Bjeđić

Sarajevo, 2002.

Norman Cigar
VOJISLAV KOŠTUNICA I BUDUĆNOST SRBIJE

IZDAVAČI
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava, Sarajevo

& **KULT**

Za izdavače :
prof. dr. Smil Čekić
Mustafa Kapidžić

Urednik :
Prof. mr Muharem Kreso

Recenzenti :
Dr. Bećir Macić
Bahrudin Bijedić

Preveo :
Bahrudin Bijedić

NASLOV ORIGINALA

Norman Cigar

Vojislav Koštunica
and Serbia's Future

Foreword by
Sonja Biserko

Saqi Books
in association with
The Bosnian Institute

British Library Cataloguing-in-Publication Data
A catalogue record for this book is available from the
British Library

ISBN 0 86356 943 9 (pb)

copyright © 2001 Norman Cigar

This edition first published 2001

The Bosnian Institute
14/16 St Mark's Road
London W11 1RQ

Saqi Books
26 Westbourne Grove
London W2 5RH
www.saqibooks.com

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

323.1(497.11)
32 Koštunica V.

CIGAR, Norman

Vojislav Koštunica i budućnost Srbije / Norman
Cigar ; [preveo Bahrudin Bijedić]. - Sarajevo :
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava [etc.], 2002. -
230 str. : slika autora ; 21 cm

Izv. stv. nasl. : Vojislav Koštunica and Serbia's
future. - Bilješka o autoru: str. 227-228. -
Bibliografija: str. 197-203

ISBN 9958-740-19-2

COBISS/BH-ID 11650822

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke,
kulture i sporta, broj: 04-15-80/03, od 24.01.2003., knjiga "VOJISLAV
KOŠTUNICA i budućnost Srbije", je proizvod iz člana 18. tačka 10.
Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne
plaća porez na promet proizvoda.

Zahvale

Mišljenja u ovoj studiji su u cjelini stanovišta autora i
ne odražavaju obavezno politiku ili stav vlade Sjedinjenih
Američkih Država, Ministarstva odbrane ili Mornarice SAD.
Autor je pripremao ovu studiju dok je bio na funkciji
gostujućeg profesora na Institutu za analize i rješavanja
konflikata na Džordž Mejsn (George Mason) Univerzitetu,
Ferfaks (Fairfax), Virginija i ovim koristi priliku da izrazi
zahvalnost fakultetu, kolegama i studentima za njihovu
saradnju i sugestije pri radu na ovoj studiji, mada su
zaključci u cjelini autorova stanovišta. Studija je zasnovana
na podacima zaključno sa julom 2001.

Autor bi se takođe želio zahvaliti Fondaciji
Univerziteta Američke mornarice za nesebično finansiranje
projekta, kojim je omogućila potrebna istraživačka
putovanja u Bosnu i na Kosovo.

PREDGOVOR BOSANSKOM IZDANJU

Stidje ovakvog karaktera, kakva je vrsta i
Nemani Ciga u nas su vrlo rijetke, a rijetke su i u našim
okruzju. U pitanju je analiza paradigme celne linije
pratinčevićevske - Savezne i Republike Jugoslavije
Vojislava Koštinica. Autor, kao dobar poznavatelj ove vrste
nastaj predvodi njegovo godanje na području svijeta i
svjatu i njegov uloga na području naše zemlje.

VOJISLAV KOŠTUNICA i budućnost Srbije

pojavljuje se u Srbiji...
par golov...
bolim pod...
nadau da ovo...
političkim...
srpsko-hrvatske...

Autor studije je izvrsan analitičar, poznat prvenstveno
kao politički komentator, koji u ovom radu predlaže
dostupni i vrlo različit provjereni i...
u Sjedinjenim Američkim Državama...
poznavao Balkana, njegova naroda i...
najnovije stvarnosti.

Kao iskusan istraživač koji koristi analitičku
metodu njihovog razmišljanja, dr. Ciga je...
Balkanskim...
više detaljno...
časopisu...
značajne publikacije...

PREDGOVOR BOSANSKOM IZDANJU

Studije ovakvog karaktera, kakvu je uradio dr. Norman Cigar, u nas su vrlo rijetke, a rijetke su i u našem okruženju. U pitanju je analiza paradigme čelne ličnosti postmiloševićevske Savezne Republike Jugoslavije - Vojislava Koštunice. Autor, kao dobar poznavalac ove ličnosti, nastoji predvidjeti njegovo gledanje na politička zbivanja u svijetu i njegov uticaj na političke opcije nerazriješenih i latentnih konflikata na balkanskoj vjetrometini.

Portret i analiza paradigme Vojislava Koštunice pojavljuje se sa izvjesnim zakašnjenjem. Iako se politikom bavi gotovo trideset godina, Koštunica je ostao nejasan i boljim poznavacima političkih prilika u Srbiji. Izdavači se nadaju da ovom studioznom analizom značajne i aktivne političke ličnosti popunjavaju jednu prazninu na bosansko-srpsko-hrvatsko-crnogorskom jezičkom području.

Autor studije je izuzetan analitičar, temeljit istraživač i akribičan naučnik, kome su u ovim našim prilikama bili dostupni brojni izvori različitih provenijencija. Iako živi i radi u Sjedinjenim Američkim Državama veoma je dobar poznavalac Balkana, njegovih naroda i njihove historije do najnovije stvarnosti.

Kao iskusan istraživač konfliktnih situacija u svijetu i metoda njihovog razrješavanja, dr. Cigar je saradivao sa Balkanološkim institutom u Vašingtonu i Londonu. Pored više desetina intervjua, komentara i članaka u brojnim časopisima i raznim listovima širom svijeta, napisao je i četiri značajne publikacije o konfliktima na Balkanu koji su

potresali svijet posljednju deceniju XX stoljeća. Te publikacije dobro su došle i primljene su u svijetu s izuzetnim zanimanjem. Ova koju objavljujemo na bosanskom jeziku treća je od njih. Uvjereni smo da će sa zanimanjem biti (pro)čitana i na srpskohrvatskom govornom području.

Vojislav Koštunica je stupio na javnu političku scenu kao protivnik "cepanja srpskog nacionalnog bića" što je pripisano Ustavu SFR Jugoslavije iz 1974. godine. Po tom pitanju u potpunosti je solidaran i sa Slobodanom Miloševićem. I jedan i drugi, do tada prikriveni velikosrpski nacionalisti, pripremali su, svaki na svoj način, srpski narod na "četvrti ustanak" protiv Ustava kojim je bila zajamčena puna ravnopravnost naroda i narodnosti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Koštunica je u ovakvu politiku ušao desetak godina prije svog prethodnika Miloševića, a "na vlast (je) došao gotovo na isti način kao i Slobodan Milošević", napisala je s pravom Sonja Biserko u Predgovoru engleskom izdanju ove knjige. Očigledno je: u oba slučaja radi se o retrogradnim političarima što ukazuje na istovjetne paradigme i mentalni sklop ove dvojice državnika.

Po svemu sudeći većina srpskog naroda a i velikosrpska politika, odbacujući katarzične vrijednosti, vjerovatno će potvrditi Koštunicu na ponovljenim predsjedničkim izborima u SR Jugoslaviji. Ali, ne treba se čuditi ako, iz istog razloga, na "tron" velikosrpstva birači postave njegovog protivnika (Vojislava Šešelja čiji se krajnji politički cilj uopšte ne razlikuju od Koštuničinog).

Koštuničin poseban uklon i odnos prema Miloševiću, koji je jedno vrijeme bio "merilo svega, izvor i utoka svih političkih ideja među Srbima" daje mu izvjesnu prednost. Treba imati u vidu da Koštunica, i poslije prelaska u opoziciju, nije osudio Miloševićovo ratničko angažovanje u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, čak ni pred izbore 24. septembra 2000. godine. Isto tako, on nije pominjao ni

počinjene ratne zločine Jugosloveneske armije i paravojskih formacija u tim republikama bivše Jugoslavije, a ni na Kosovu. Ustvari, bio je očito bijesan što Milošević nije ostvario velikosrpsko "Načertanije" da "svi Srbi žive u jednoj državi". Podsjećamo čitaoca da je Koštunica dugo i javno isticao svoje simpatije prema Karadžiću, čak i nakon podizanja optužnice za ratne zločine i genocid u Hagu.

U prva dva dijela Studije dr. Cigar je objasnio svoj pristup predmetu istraživanja i jasno izložio metodologiju kojom se služio pri analizi konflikata i okolnosti na kojima je izrasla nacionalistička paradigma dr. Vojislava Koštunice. Studija je urađena na osnovu autentičnih izvora. Dnevna štampa i periodika iz vremena događaja takođe je korištena kao i elektronski mediji. To je vidno iz konciznih napomena ispod teksta, te spiska svih izvora.

Postmiloševićevski politički ambijent u SR Jugoslaviji, ostvaren ishodom prijevremenih septembarskih izbora i započet svrgavanjem Miloševića 5. oktobra 2000., u prvo vrijeme, shvaćen je kao obećavajuća promjena u srbijanskoj politici. U mnogim političkim krugovima, naročito na Zapadu, očekivane su značajne pozitivne promjene, praktično u mnogim oblastima. Dr. Cigar, međutim, ni tada nije propustio da ukaže na drugačije simptome koje je vidio. Dr Cigar je shvatio da nije baš uvijek jasno ko i na koji način može uticati na politiku u Srbiji i kako će biti vođena.

Naknadna istraživanja događaja pokazala su da usvojeni zvanični Program Demokratske stranke Srbije, objavljen krajem 2001. godine, koju vodi Koštunica, "izgleda da više skriva mnoge nepoznanice nego što otkriva i stvarne stavove DSS-a". Isticanje da DSS teži "punom jedinstvu srpskog naroda"; da su "programski nacionalni ciljevi istovjetni sa istorijskim težnjama srpskog naroda, ma gde živeo"; uporno poricanje krivice za događaje na prostoru ex Jugoslavije i, nepobitno počinjenih ratnih zločina od Jugosloveneske armije i Srpske vojske;

svojevremeni otpor izručenju Miloševića u Hag; te nesaradnja sa Haškim tribunalom, dokazuje da ambijent u Srbiji suštinski ni izdaleka nije promijenjen. To znači da je priča o razlazu sa prethodnom politikom samo promjena taktike a ne i strategije.

Licemjernost političara u Saveznoj Republici Jugoslaviji i iluziju o promijenjenom političkom ambijentu najbolje je potvrdio sam Koštunica izjavom na predizbornom skupu u Malom Zvorniku septembra 2002. godine kada je rekao da na Republiku Srpsku gleda kao na **“dio porodice koja nam je draga, bliska, privremeno odvojena, ali uvek naša”**. Iako je suviše, naglašavamo da je i ovom izjavom demantovao svoje ranije tvrdnje o priznavanju suvereniteta države Bosne i Hercegovine.

Na kraju, Izdavači ove studije smatraju neophodnim skrenuti pažnju čitalaca na poređenje istraživanja dr. Cigara sa rezultatima do kojih su došli neki srpski javni radnici i srpski novinari. Po mišljenju Izdavača najpotpunije je to učinio, gotovo neposredno pred smrt, dr. Slobodan Inić u tekstu o Koštuničinom portretu, karakteristično naslovljenom: **DEMOKRATA NA VELIKOSRPSKI NAČIN.*** Dr. Norman Cigar se bez ikakvog ustezanja saglasio sa prijedlogom Izdavača da se, kao poseban dodatak njegovoj studiji, uvrsti i Inićev esej o Koštunici. Ovdje ponovljeni Predgovor engleskom izdanju Sonje Biserko, pored ostalog, ima i taj karakter i funkciju.

U pokušaju da osvjetli portret Vojislava Koštunice, dr. Slobodan Inić je pošao od Koštuničinog omiljenog paradiranja sa legalističkim ponašanjem i načelima kojih se, kao što je poznato, nije pridržavao. Za ilustraciju je izabrao njegovo načelo “strogog odvajanja opozicije od vlasti” i

* Slobodan Inić, *PORTRETI*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2001, str. 278 do 283.

“suludu politiku”, kako ju je Koštunica nazvao nakon uklanjanja Miloševića. On pri tom, naravno, nije kritikovao suludo shvatanje srpskih nacionalnih interesa koje je vodilo toj “suludoj politici” i krvavim ratovima. On kritikuje način vođenja te politike i rat koji je mogao biti dobijen da je politika bila “pametna”, demokratska, njegova. Analiza naknadnog perioda i tamni tonovi savremenog ambijenta u Srbiji, pokazali su tvrdokornost i nadmoćnost Koštuničine paradigme nad mogućnošću bitnih promjena situacije. Analize tri različita autora u tome su saglasne. Paradigme ličnosti mnogo liče na ogledalca iz narodnih priča. Nisu krive što vjerno odražavaju lik koji se u njima ogleda.

Pored visokog stepena objektivnosti, visoka vrijednost Knjige određena je njenom dokumentarnošću zasnovanom na golemom broju informacija iz prve ruke, kako o nastajanju paradigme jednog političara, tako i u njenoj realizaciji po njegovom dolasku na vlast. Najveći broj tih informacija su ili lične izjave u čestim intervjuima sa domaćim i stranim novinarima, ili potiču iz samog vrha DSS-a (podpredsjednici, glasnogovornici i sl.) koji neposredno odražavaju stavove predsjednika Države.

Ovim kratkim i namjernim poređenjem rezultata istraživanja nastalih na dva kraja svijeta, o savremenoj vodećoj političkoj ličnosti Srbije i SR Jugoslavije, Izdavači žele čitaocu skrenuti pažnju na značaj pojave ovakvih publikacija na ovim prostorima. Sličnost zaključaka kompetentnih istraživača savremenih balkanskih prilika, ne samo kad su u pitanju velikosrpski ciljevi, ukazuje na objektivnan i odgovoran odnos autora u ocjenjivanju tako važnih javnih političkih ličnosti, a i na složenost ovakvih istraživanja. Naravno, Izdavači ostavljaju čitaocima ove knjige konačan sud o sadržaju Studije i ovoj tvrdnji.

Izdavači

PREDGOVOR ENGLESKOM IZDANJU

Studija Normana Cigara pruža nam vjeran portret Vojislava Koštunice, jednog od savremenih, vodećih političara Srbije i nasljednika Slobodana Miloševića kao predsjednika Savezne Republike Jugoslavije (SRJ). Koštunica je stupio u aktivnu politiku kao mlad predavač na Pravnom fakultetu za vrijeme debate o novom - i konačnom - Ustavu iz 1974. godine bivše Jugoslavije koji je od srbijanskog vojnog, političkog i intelektualnog establišmenta ocijenjen kao prijetnja sa stanovišta srbijanske dominacije u Jugoslovenskoj federaciji. Objavljivanjem Ustava iz 1974. godine koji je imao namjeru da osigura jednakost među federalnim republikama i pokrajinama nakon Titove smrti, otpočela je borba za Titovo nasljeđe. U Srbiji su kritikovali novi Ustav za navodno cijepanje "srpskog nacionalnog bića". Republičke i pokrajinske granice su nazivane "komunističkom izmišljotinom" i smatrane su administrativnim i, prema tome, otvorenim za buduće promjene. Ovu početnu ideološku osnovu koja je kulminirala u Miloševićevoj "antibirokratskoj revoluciji" 1989. godine ponudili su grupa profesora Beogradskog pravnog fakulteta, zajedno sa krugom okupljenim oko bivšeg političara i književnika Dobrice Ćosića; oni su postali glavni intelektualni generatori srpskog nacionalizma i promotori srpskog nacionalnog programa. Koštuničinu snažnu podršku ostvarenjima njegovog prethodnika na funkciji predsjednika SR Jugoslavije svjedoči njegova nedavna izjava (24. august 2001.) "da

kadrovi poraženi na 8. sednici - tj. Sjednica CK SK Srbije 1987. kada je Milošević došao na vlast - podižu opet glavu kao da je došlo vreme njihove istorijske rehabilitacije”.

Koštunica je na vlast došao na isti način kao i Slobodan Milošević: - udarom podržanim od konzervativnih snaga. Javnosti je predstavljen kao nekorumpiran i pošten političar, umjereni nacionalist, predan demokratiji i vladavini prava. Zapad, sve više frustriran svojim odnosima sa Miloševićem, prihvatio je ovakav imidž Koštunice olako i čak, sa entuzijazmom. Prihvatio ga je bez istraživanja njegove političke i druge aktivnosti za vrijeme proteklih deset godina krize na jugoslovenskim prostorima. Zahvaljujući ovoj frustraciji i osjećanju krivice kod nekih zapadnih vlada, SRJ (ili bolje rečeno Srbija) je mogla da se reintegrira u međunarodnu zajednicu za nekoliko mjeseci i nakon ispunjavanja minimuma uslova koji su bili daleko manje rigorozni od onih koji su nametnuti drugim post-komunističkim državama istočne Evrope. Međunarodna zajednica je odustala od nezavisnosti Crne Gore i odložila bilo kakvo rješenje statusa Kosova, obrazlažući time da bi ove mjere destabilizirale “demokratsku” vladu u Beogradu. Transfer Miloševića Haškom tribunalu iskorišten je i od strane vladajuće koalicije DOS i od strane većine zapadnih država kao dodatna potvrda fundamentalnih promjena nabolje u Srbiji, kao i u cilju relativizacije pitanja odgovornosti za proteklu dekadu ratova i ratnih zločina.

Samo na insistiranje jednog broja nevladinih organizacija, zapadne vlade su pokrenule pitanja kao što su dvije hiljade albanskih političkih zatvorenika u srpskim tamnicama, konstantna povezanost armije SR Jugoslavije i vojske Republike Srpske, te pitanje saradanje SRJ sa Međunarodnim sudom u Hagu. Za vrijeme prvih nekoliko mjeseci, samo nekoliko zapadnih vlada obratilo je pažnju na izjave i poteze Koštunice, kojima je nedvosmisleno

pokazivao da njegova vizija Srbije odgovara Miloševićevo viziji. Njima je takođe pokazano da se Milošević i Koštunica razlikuju na ideološkoj osnovi, ali da dijele iste teritorijalne pretenzije. Miloševićeva ratna nastojanja tokom dekade uspjela su zaokružiti i etnički očistiti “srpske teritorije” ostavljajući Koštunici zadatak da postigne “duhovno i kulturno jedinstvo srpskog prostora.” Takva politička unifikacija se za sada odlaže zbog nepovoljnih međunarodnih okolnosti. Prisustvo NATO - snaga u Bosni i Hercegovini, Kosovu i Makedoniji zabranjuje dalje vojne pustolovine. Međutim, ekspanzionistički pritisci su ostali. U isto vrijeme postoji vojni sporazum između Makedonije i Beograda. Prema izjavi generala Pavkovića, srbijanska armija je spremna “da pomogne u sprečavanju građanskog rata u Makedoniji.”

Cijelu dekadu Koštuničin imidž na političkoj sceni Srbije je bio imidž “Vojislava Šešelja u fraku” što objašnjava ne samo njegovu sadašnju podršku Socijalističkoj partiji Srbije (SPS) Slobodana Miloševića, nego i Radikalnoj partiji V. Šešelja. Koštunica je bio duboko upleten u događaje u Republici Srpskoj, koja zajedno sa sjeverom Kosova predstavlja jedno od njegovih glavnih uporišta. On je lično izjavio da su program i politika njegove Demokratske stranke Srbije (DSS) najbliži Srpskoj demokratskoj stranci (SDS) Radovana Karadžića. Srpska pravoslavna crkva, jedan od bastiona Miloševićevog i Karadžićevog pohoda u stvaranju Velike Srbije, koja je takođe glavni pristalica Koštuničine politike čiji su obrisi postali evidentni sa simboličnim posjetama na početku njegovog predsjednikovanja: prvo posjeta Trebinju u RS prilikom prenošenja posmrtnih ostataka nacionalističkog pjesnika Jovana Dučića, te posjete manastiru Hilendar na Athos planini i Rusiji gdje je, veoma indikativno, imao privatnu audijenciju kod patrijarha Alekseja III, prije susreta sa predsjednikom Putinom. Zapad u međuvremenu služi kao izvor finansijske pomoći.

Koštuničin stav prema Haškom tribunalu kao objektu prezira ostaje danas nepromijenjen. On je javno napadao Miloševićovo hapšenje i izručenje. Sve što je mogao učinio je da sebe prezentira kao nekog ko vjeruje da je Tribunal antisrpski. Iz finansijskih razloga [izručenjem su bili uslovljeni rezultati donatorske konferencije, prim. prev.] saglasio se sa izručenjem, ali nastavlja čuvati "srpski dignitet" i jedan antizapadni gard. SRJ će saradivati sa Hagom ali "sa punim nacionalnim i državnim dignitetom". Iz ubjeđenja on je prigrlio gledište panpravoslavnog svijeta ukorijenjenog u antizapadnom odnosu, što predstavlja stalni izvor nestabilnosti na Balkanu. Njegova moć i dalje se zasniva na vojsci, crkvi, na Miloševićevom bivšem establišmentu i krugu oko Dobrice Ćosića. Nedavni atentat na bivšeg policijskog agenta Gavrilovića dodatno je osvijetlio njegovu ulogu u zaštiti starih struktura uključujući ljude koji bi se mogli naći na listi haških optuženika. Tvrdeći da se Armija "uvek ponašala u skladu sa zakonom, uključujući njene najviše oficire", Koštunica je amnestirao Armiju - ključni bastion njegove podrške - od svih odgovornosti za ratne zločine.

Prezentacija ličnosti Vojislava Koštunice autora Cigara dolazi u pravo vrijeme. Zapad je još uvijek neodlučan o pitanjima u vezi sa ovim prostorima i sa glavnim akterima. Tokom posljednjih deset mjeseci Koštunica je ispoljio svoju stvarnu prirodu i Zapad je počeo sve češće uvjetovati svoju podršku naročito na finansijskom planu. Otvaranjem konflikta u Makedoniji, deceniju duga balkanska kriza ulazi u novu fazu. Ova nova kriza ne može se, međutim, posmatrati izoliranom od SR Jugoslavije i Kosova. Beograd je uvijek povezivao budućnost Kosova sa budućnošću Makedonije postavljajući oboje u kompleks pitanja teritorijalnog preuređenja Balkana. Nakon upozorenja predsjednika SAD Džordža Buša (George Bush) iz 1992. da Beograd ne intervenira u Makedoniji, instalirana Misija OUN.

Danas je makedonsko pitanje reaktivirano, a Koštunica, misleći da je kraj igre, traži oslonac u Rusiji i pravoslavlju. Insistiranje na političkoj rekonpoziciji Balkana, međutim, destruirala Srbiju i njene građane u procesu njihovog uključivanja u tranziciju. Srbija je devastirana zemlja koja već dugo vremena ispoljava znakove ksenofobije, introventnosti i netolerancije. Zaokret društvene energije u pravcu jednog poraženog političkog projekta prijeti daljom društvenom radikalizacijom. Srpski nacionalizam prouzrokovao je raspad SFR Jugoslavije, a sada to prijeti i Srbiji takođe. Zato je značajno da međunarodna zajednica ponovo procijeni svoju strategiju prema Srbiji. Konfrontiranjem uloge i političke vizije Vojislava Koštunice steći će se bolji uvid u unutrašnje političko stanje zemlje. Ova knjiga će pružiti neprocjenjivu korist u tom pravcu.

Sonja Biserko**

** Sonja Biserko je predsjednica Helsinškog Komiteta za ljudska prava u Srbiji i urednik mjesečne revije Helsinška povelja. Trenutno je gostujući istraživač na američkom Institutu za mir u Vašingtonu DC.

I

UVOD

Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) osnovana aprila mjeseca 1992. od Srbije i Crne Gore ostaje zemlja opterećena aktivnim ili latentnim konfliktima unutar sebe i sa izvjesnim brojem svojih susjeda. Jedino politički stavovi njenog novog predsjednika, Vojislava Koštunice nisu predstavljeni u koaliciji koja vlada zemljom od oktobra 2000. godine. Ipak, karakter njegovog vodstva imaće veliki uticaj na način kako i da li će ovi konflikti biti razriješeni sa mogućim posljedicama i za samu SRJ i za region u cjelini. Predsjednik Koštunica koji predvodi jednu od stranaka nove koalicione vlade, Demokratsku stranku Srbije se često na Zapadu prikazuje kao inspirator novog početka i kao pokretačka snaga demokratizacije SRJ (posebno u Srbiji gdje njegova stranka igra ključnu ulogu) nakon svrgavanja autoritarnog sistema koji je skoro trinaest godina predvodio Slobodan Milošević.¹ Magazin *Tajm* (Time) ga je proglasio drugim na listi državnika godine za 2000, odmah do predsjednika SAD Džordža Buša, dok ga je *Njujorški institut Istok-Zapad* u maju 2001. proglasio "državnikom godine", na ceremoniji kojoj su prisustvovali međunarodni laureati.

Ova studija ispituje stvarnu i potencijalnu ulogu predsjednika Koštunice, kako u stanju konflikta tako i u stanju njegovog razrješenja, posmatrajući njegov interpretativni okvir i mentalni model - ovdje nazvan "paradigma" - koji je

¹ DSS je dio Demokratske opozicije Srbije (DOS), koalicije koja obuhvata tri glavne političke grupacije - Koštuničin DSS, Demokratsku stranku (DS) koju predvodi Zoran Đinđić i Građanski savez Srbije (GSS), kao i drugih petnaest manjih stranaka.

osnova njegovog nazora. Istraživanje nije samo teorijskog karaktera: ako samo razumijemo osnovni okvir Koštuničinog mentalnog svijeta, da li ćemo biti u stanju cijeliti njegove moguće političke opcije i posljedice koje on može izazvati u razrješavanju sadašnjih i budućih konflikata. Glavni nalaz ove studije je: iako Koštunica predstavlja na neki način prekid sa Miloševićem, njegov interpretativni model, njegovi politički ciljevi bili su i ostaju ciljevi nacionalizma Velike Srbije. Ako ovi ciljevi ostaju nepromijenjeni, onda će oni vjerovatno imati malo više uspjeha u kreiranju stvarnog razrješenja konflikta (trajnog sporazuma koji se postiže kroz proces saradnje) ili čak razrješenja konflikta ili upravljanja njime na jednom nižem nivou nego uspjesi njegovog predhodnika. Ustvari, on bi čak mogao eventualno zaoštriti neke konflikte.²

U mnogim slučajevima aktivni ili potencijalni konflikti u kojima je Srbija involvirana (konflikti sa Kosovom, Sandžakom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, sa zajednicom Roma ili sa područjima naseljenim Bugarima), imaju istovjetan etnički aspekt. U nekim drugim slučajevima, kao što je slučaj sa Crnom Gorom ili Vojvodinom, sporna tačka se na prvom mjestu koncentriše na politička ili ustavna pitanja - mada se i ovdje, bar djelimično, preklapa sa nacionalnim pitanjem. U svim ovim slučajevima, međutim, konflikt se neizostavno vrti u krug oko osnovnog koncepta srpske države i zajednice u željenom nacionalističkom ideološkom okviru. Neka od upravo pomenutih pitanja nisu slučajevi tog

² Zbog razlika u terminologiji i sveobuhvatnog pregleda pojmova, pogledati Denis J. D. Sandole, *PARADIGMS, THEORIES AND METAPHORS IN CONFLICT AND CONFLICT RESOLUTION: COHERENCE OR CONFUSION?* (PARADIGME, TEORIJE I METAFORE U KONFLIKTU I RAZRJEŠENJU KONFLIKTA - KOHERENCIJA ILI KONFUZIJA?), u knjizi Denis J.D. Sandole i Hugo van der Merwe *CONFLICT RESOLUTION THEORY AND PRACTICE: INTEGRATION AND APPLICATION* (TEORIJA I PRAKSA RAZRJEŠENJA KONFLIKTA - INTEGRACIJA I PRIMJENA), Manchester University Press, Manchester, 1993, str. 3-24.

neukrotivog tipa konflikta kojim se naročito bavi naučna disciplina razrješavanja konflikta. Ne može se isključiti slučajevima. Ako se ne razriješe na vrijeme, i miroljubivi konflikti mogu postati nasilnički. I zaista, u slučaju Crne Gore postoji presedan iz Drugog svjetskog rata kada se desio jedan od najoštrijih bratoubilačkih konflikata na njenim prostorima, mada etnicitet nije odigrao značajnu ulogu. Činjenica je da Koštunica samo relativno kraći vremenski period obavlja funkciju predsjednika. To podrazumijeva da bi se bilo kakva ocjena njegovog predsjednikovanja do sada mogla okvalifikovati samo kao "fotografija" u situaciji koja se razvija. Pa ipak, mi već imamo neke indicije - konkretne političke inicijative kao i deklarativne poruke - o njegovom konceptu državničke mudrosti u odnosu na konflikte. Na više načina, početna orijentacija njegove administracije tokom ovog perioda može ukazivati na pravac koji će zauzeti i može odrediti karakter njegovog pristupa za duži period. U vrijeme pisanja ove studije budućnost same SRJ ostaje nesigurna zbog evolutivnog statusa Crne Gore unutar federacije. Ako bi se Crna Gora odlučila za nezavisnost u nekoj bližoj budućnosti, "Jugoslaviju" bi sačinjavala samo Srbija. Kao alternativa, može se očekivati najmanje revidiranje političkog odnosa između dva partnera unutar federalnog okvira. Ali Koštunica, najvjerovatnije, ostaje važan faktor na političkoj sceni u doglednoj budućnosti, da li za kormilom SRJ ili Srbije - u čijem predsjedništvu još uvijek mjesto zauzima čovjek iz Miloševićevog doba (i jedan optuženik ratni zločinac, koga se treba riješiti).

Kakva god bi mogla biti lična politička budućnost Koštunice, cilj je ove studije takođe pribaviti uvide u perspektive razrješenja konflikta u Srbiji za dugoročan period i mnogo više, ilustrirati značaj mentalnih modela ili "paradigmi" u bavljenju konfliktom u bilo kojem društvu.

1. PARADIGME I ANALIZA KONCEPTA

Pravnik dr. Tomica B. i dr. Zvezdana S. u ovom radu istražuju koncept paradigme u pravnom sistemu. Cilj je istražiti kako se paradigme manifestiraju u praksi i koje su njihove funkcije. Također, istražuju se različite vrste paradigmi i njihovo uticaj na pravni sistem. Rad je zasnovan na literaturi i empirijskim podacima.

II

OSNOVNI POJMOVI

U ovom poglavlju definišu se osnovni pojmovi koji su ključni za razumijevanje paradigmi. To uključuje definicije paradigme, koncepta, pravne teorije i pravnog sistema. Također, objašnjavaju se odnosi između ovih pojmova i njihovo značenje u praksi. Cilj je postaviti čvrst temelj za daljnje istraživanje.

Pravna teorija igra ključnu ulogu u razumijevanju paradigmi. Ona pruža okvir za analizu pravnih sistema i omogućuje istraživačima da istraže kako se paradigme manifestiraju u praksi. Također, pravna teorija omogućuje istraživačima da istraže kako se paradigme manifestiraju u praksi.

Pravni sistem je kompleksan i dinamičan. On se sastoji od različitih elemenata, uključujući zakonodavstvo, sudstvo i izvršnu vlast. Paradigme igraju ključnu ulogu u razumijevanju pravnog sistema i omogućuju istraživačima da istraže kako se paradigme manifestiraju u praksi.

1. PARADIGME I ANALIZA KONFLIKTA

Pionirski rad Tomasa S. Kuna (Thomas S. Kuhn) o značaju "paradigmi" u historiji prirodnih nauka imao je takođe implikacije na društvene nauke, uključujući i studije o razrješavanju konflikata.³ U svom poticajnom radu Robert Džervis (Robert Jervis) primijenio je ovaj pojam na proces donošenja odluka u međunarodnim odnosima posmatrajući načine na koje paradigme funkcioniraju u interakcijama ljudi.⁴ Kako lideri analiziraju konflikt i koje metode ili elemente vide kao značajne za rješenje toga konflikta, može zavisiti od paradigmi kojih se drže - što Sandole naziva "kolektivni internalizirani modeli" (collective internalized maps). Ovi mentalni modeli ili mape mogu tako igrati značajnu ulogu u tome kako je konflikt snimljen i da li je prezentiran i riješen.⁵ Iz mase činjenica neke podatke treba odabrati kao relevantne: kao što je Kun primijetio u vezi s prirodnim naukama, da bi ovo bilo moguće,

³ Vidjeti Thomas S. Kuhn, *THE STRUCTURE OF SCIENTIFIC REVOLUTIONS* (STRUKTURA NAUČNIH REVOLUCIJA), Chicago University Press, 3. izd. 1996. Ovaj rad je prvi put objavljen 1962. godine.

⁴ Robert Jervis, *PERCEPTION AND MISPERCEPTION IN INTERNATIONAL POLITICS* (PERCEPCIJA I POGREŠNO OPAŽANJE U MEĐUNARODNIM POLITIKAMA), Princeton Press, Princeton, 1976.

⁵ Kao što Sandole primjećuje, paradigme utiču na "različit smisao problema koji odgovara toj stvari i metodama relevantnih za njihovo razrješnje" (PARADIGME, TEORIJE I METAFORE U KONFLIKTU I RAZRJEŠENJU KONFLIKTA), str. 3. Zaista, Young Back Choi je izjednačio paradigme sa "vodičima za akciju" koje, kao takve, imaju pretskazujuću vrijednost, *PARADIGMS AND CONVENTIONS: UNCERTAINTY, DECISION-MAKING AND ENTREPRENEURSHIP*, (PARADIGME I KONVENCIJE, NESIGURNOST, ODLUCIVANJE I PODUZETNIŠTVO) University of Michigan Press, Ann Arbor: 1993), str. 37-38.

konstantno će biti prisutne neke paradigme. Inače, "u odsustvu paradigme ili neke potencijalne paradigme, sve činjenice koje bi se eventualno mogle odnositi na razvoj date nauke, vjerovatno izgledaju jednako relevantne."⁶

Kreatori politike takođe moraju formulirati paradigme ili modele, bilo svjesno ili nesvjesno, da bi dali smisao problemima, i organizirali i interpretirali informacije koje su im neophodne za donošenje odluka, iako, naravno, odnos između paradigme i odluke nije ni mehanistički niti bezuslovno uniforman. Kao što je Ričard K. Bets (Richard K. Betts) objasnio: "Predrasude se ne mogu ukinuti; one su u izvjesnom smislu samo druga riječ za "model" ili "paradigmu" - konstrukcija koja se koristi za pojednostavljenje realnosti koja je potrebna bilo kojem misliocu da bi savladao kompleksnost."⁷

Jednom utvrđeni takvi mentalni modeli, će vjerovatno imati značajan uticaj na stvaranje politike. Oni bi takođe mogli (kao u ovom slučaju) imati uticaja na šanse u razrješenju konflikta. Paradigme zasnovane na pogrešnoj percepciji ili na upitnim pretpostavkama, odnosno na pogrešnim ili nepotpunim informacijama, mogu rezultirati pogrešnom ili kontraproduktivnom politikom. Ako se priroda osnovnog problema ne indentificira, teško se može postići eliminacija izvora konflikta.⁸ I konačno, ako je problem pogrešno predstavljen, izabrana politika za njegovo razrješenje može završiti neuspjehom.⁹

⁶ Kuhn, str. 15.

⁷ Richard K. Betts, *ANALYSIS, WAR AND DECISIONS: WHY INTELLIGENCE FAILURES ARE INEVITABLE (ANALIZA, RAT I ODLUKE - ZAŠTO SU OBAVJEŠTAJNI PROMAŠAJI NEIZBJEŽNI)*, *World Politics*, oktobar 1978, str. 83-84.

⁸ Richard E. Rubenstein, *CONFLICT RESOLUTION AND POWER POLITICS: GLOBAL CONFLICT AFTER THE COLD WAR (RAZRJEŠENJE KONFLIKTA I POLITIKA MOĆI - GLOBALNI KONFLIKT NAKON HLADNOG RATA)*, ICAR radna studija George Mason University, Fairfax, Virginia, januar 1996, str. 2-3.

⁹ John Burton, *RESOLVING DEEPROOTED CONFLICTS: a Handbook (RAZRJEŠAVANJE DUBOKO UKORIENJENIH KONFLIKATA - Priručnik)*, University Press of America, Lanham Maryland, 1987, str. 21.

2. NIVO ANALIZE

Nivo analize u ovom slučaju je predsjednik Koštunica kao individua. Dok je Sandole pokazao da potpuna analiza konflikta mora biti kompleksna stvar koja se bavi kontributivnim faktorima na više nivoa, istina je, ipak, da fokusiranje na jedan ključni element može rasvijetliti veći problem.¹⁰ Ne mora se slagati sa historijskom teorijom o ulozi "velikih ljudi" da bi se cijenio uticaj koji lider kao individua može imati na društvo i na izbor političkih opcija koji se izvrši ili se uopšte razmatra. Ovo je naročito tačno za društva kao u Srbiji sa tradicijom patrijarhalne politike.¹¹ Od svih većih srbijanskih stranaka, možda je DSS imala najslabiju organizacionu strukturu, i za privlačenje birača najviše se oslanjala na ličnost svoga lidera.

Na više načina su naobrazba Vojislava Koštunice i njegovo porodično porijeklo profilirali političke poglede i njegovu dosadašnju političku aktivnost. Rođen je u Beogradu 1944. god. u nepopustljivoj antikomunističkoj porodici, koja je održavala veze sa svojom familijom u selu Koštunicama na nekih tri sata vožnje udaljenom od

¹⁰ Dennis J.D.Sandole, *CAPTURING THE COMPLEXITY OF CONFLICT: DEALING WITH VIOLENT ETHNIC CONFLICTS IN THE POSTWAR ERA (ANALIZA KOMPLEKSNOSTI KONFLIKTA - TEŠKI ETNIČKI KONFLIKTI U PERIODU POSLIJE HLADNOG RATA)*, Pinter, London i New York, 1999, str. 18.

¹¹ Ustvari, ističući ličnu usredsređenost na donošenje odluka, jedan od Koštuničinih savjetnika, Slobodan Samardžić, ocjenjuje da "ima mnogo više zahteva [pred Koštunicom] koje treba zadovoljiti, ali ja mislim da nije dobro da se o mnogim pitanjima za koja bi se odluke mogle donositi na nivou vladinih agencija, odlučuje na nivou predsednika Republike [Jugoslavije]. Jednostavno rečeno, narod se mora naviknuti da institucije počnu da funkcionišu"! Intervju Olge Nikolić sa Slobodanom Samardžićem *KOSOVO NIJE HIROŠIMA*, *Glas javnosti*, Beograd, 14. januar 2001.

Online, na URL:

http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/01/14/srpski/I010_11301.shtm

Beograda, tako da vuče korjene iz središta Srbije (mada njegova porodica vodi porijeklo iz Hercegovine u ranijim generacijama). Kao rođeni Srbijanac, on posjeduje specifičnu prednost nad rivalima rođenim izvan Srbije, kao što su Zoran Đinđić, Vuk Drašković ili Vojislav Šešelj, pa čak i Slobodan Milošević sa svojim crnogorskim korjenima, koji su u javnosti tretirani kao *prečani*, odnosno autsajderi.¹²

Košunica je diplomirao na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1966. godine, magistrirao 1970. i doktorirao pravo 1974. godine. Njegovo proučavanje Ustavnog prava, naročito je na više načina označilo njegov pristup analizama konflikta i njegovom razrješavanju tokom njegove karijere sa sklonošću za legislativne argumente. Godine 1974. on je uklonjen sa svog mjesta na Univerzitetu zbog suprotstavljanja uvođenju novog Ustava za vrijeme dok je Tito bio predsjednik, i kojim se decentralizirala jugoslovenska država i dala veća autonomija Kosovu i Vojvodini.¹³ Kao akademik, profesor Košunica je poslije radio na Institutu za društvene nauke i na Institutu za filozofiju i društvenu teoriju i bavio se pisanjem na teme ustavnog prava i političke teorije kao i uređivanjem nekoliko časopisa naučnog karaktera. Bio je takođe koautor sa Kostom Čavoškim knjige STRANAČKI PLURALIZAM ILI MONIZAM (1983), što je bio prvi pokušaj u komunističkoj Jugoslaviji rehabilitacije srbijanskih stranaka od prije Drugog svjetskog rata.

Međutim, sa sistemskim promjenama krajem 1980-tih i u liberalnijem okruženju Košunica se sve više bavi politikom. Zajedno sa Zoranom Đinđićem i drugim, bio je jedan od osnivača Demokratske stranke (DS) 1989. godine, a 1990. izabran je za člana Srbijanskog parlamenta, gdje

¹² Karakteristično je da se citira čak i seljak koji pozdravlja dolazak Košunice na vlast jer će "Neko iz Srbije mnogo bolje voditi brigu o Srbiji nego neko iz drugog kraja". Danica Kirka, *KOSTUNICA REMAINS A MYSTERY TO MOST YUGOSLAVS* (KOSTUNICA OSTAJE MISTERIJA ZA VEĆINU JUGOSLOVENA), *Washington Times*, 29. oktobar 2000, str. C10.

¹³ Vidjeti intervju novinarko Radmile Stanković sa Zoricom Radović (Gdja Košunica) *NISAM PRVA DAMA*, *NIN*, 28. decembar 2000, str. 32.

ostaje do 1997. godine. Unutrašnjim podjelama unutar Demokratske stranke nastalim po pitanju da li saradivati ili ne sa Miloševićevom vladom - "značajne programske i taktičke razlike", kako se danas opisuju, brzo su dovele do formiranja dva rivalska krila. Uprkos činjenici da su mnoge opozicione stranke, uključujući i DS, formirale širu koaliciju (DEPOS) u proljeće 1992. godine, unutrašnje razlike unutar Demokratske stranke su dovele do raspada i formiranja prve stranke - Demokratske stranke Srbije (DSS) 26. jula 1992. godine pod vodstvom Košunice, koja je održala svoj prvi Kongres u decembru 1992.

Raskid u Demokratskoj stranci je poučan ne samo sa stanovišta Košuničinih političkih pogleda, nego i objašnjava dugotrajno neprijateljstvo sa Đinđićem kao sa svojim glavnim rivalom u DS i pomaže za razumijevanje politike koju od tada provode Košunica i DSS. Raskid se pojavljuje kao izrazito gruba retorika i kroz uzurpaciju sve imovine od strane DS-e, što je prinudilo DSS da za izvjesno vrijeme svoju aktivnost provodi iz Hotela *Astorija*.

Dodatak "Srbija" novoj stranci sam za sebe govori o fenomenu Košunice. Kako je on naglasio u to vrijeme naglasak na atributu "Srbija" nije slučajna, nego je to bila poruka da je u fokusu Srbija; ali, istovremeno je naglasio da se misli na Srbiju i iza njenih državnih granica. Kako je primijetio, namjeravani proces političke promjene (ili "demokratizacije" kako ju je on nazvao) unutar Srbije mogao bi "povesti" Srbe izvan Srbije u jednu novu vrstu odnosa (sa Srbijom) ka političkom i kulturnom jedinstvu Srba širom teritorije bivše Jugoslavije, što je jedan od osnovnih ciljeva DSS". Konkretno, ovaj proces za koji je Košunica rekao da se može ostvarivati "naravno postepeno", bio bi moguć ako se Srbija transformira u "jaku, demokratsku" državu.¹⁴ U

¹⁴ Miroslav Mikuljanac je citirao Košunicu u članku *PRAVDA IZ NOVINSKOG ČLANKA*, *Borba*, 13. august 1992, str. 11. U to vrijeme, Demokratska stranka se žalila da je sličnost u imenu Košuničine DSS bila pokušaj da se iskoristi popularnost DS-a i stvori zabuna kod birača.

velikoj mjeri, neslaganje sa DS zavisilo je od toga što je DSS vidio da se DS neravnomjerno usredsredila na demokratiju i ekonomski razvoj, na štetu poklanjanja pažnje nacionalnom pitanju. Gledano unazad, kako se ipak naglašava na zvaničnoj web stranici DSS-a, odlučujuće pitanje u to vrijeme bilo je da su, suprotno svojim rivalima unutar DS, budući članovi DSS-a vjerovali da: "Srpsko pitanje u Jugoslaviji nije bilo ni pitanje političke demokratije, ni ekonomske ravnopravnosti, nego pitanje nacionalnog opstanka srpskog naroda." I zaista, "drugo krilo Demokratske stranke zavaravalo se da se sa [Miloševićem] režimom mogu postići kratkoročni sporazumi i da se na taj način režim može iznutra demokratizovati. Za njega nacionalno pitanje praktično nije postojalo ili se svodilo na tezu o posebnoj odgovornosti srpske nacije, kao najveće, za očuvanje Jugoslavije." Citirajući nepomirljive razlike u vezi sa nacionalnim pitanjem, DSS se povukao iz DEPOS koalicije sredinom 1993. godine. DSS se takođe držao rezervisano prema Koaliciji "zajedno", koja je vodila bitku sa Miloševićem tokom zime 1996 - 1997. dokazujući ponovo da Koalicija ignoriše nacionalno pitanje.¹⁵ Do 2000. međutim, zaključujući vjerovatno da će izolovani stav favorizovati Miloševićev opstanak na vlasti, DSS je odlučio da sudjeluje u široko zasnovanoj Demokratskoj opoziciji Srbije (DOS) sa Koštunicom kao kandidatom za predsjednika SRJ i postavljenim stavom konačnog poražavanja Miloševića u septembarskim izborima 2000.

Mada fokus ovdje može biti na individui, paradigma i vjerovanja koja nose te individue nisu tek privatne stvari. Ona su ista za značajan broj istomišljenika u njegovom društvu, naročito unutar političke klase. Ova studija se bavi

¹⁵ Stav Demokratske stranke Srbije o njenom nastajanju kao samostalne stranke uzet je sa zvanične DSS stranice, URL: <http://www.dss.org.yu/prikazi.asp?rubrika=15>

Koštuničinom javnom ulogom u političkom svijetu. Ona ne nastoji ispitivati unutrašnje motive za njegov lični sistem vjerovanja - iako bi jedna dublja analiza psiholoških i biografskih korjena toga sistema vjerovanja mogla dodatno osvijetliti njegovu snagu i izdržljivost.

3. IZGRADNJA KOŠTUNIČINE IDEOLOŠKE BITI - FORMIRANJE PARADIGME ZA VRIJEME PERIODA KOJE JE PROVEO U OPOZICIJI

Da bi se razumio mentalni okvir predsjednika Koštunice i njegov današnji način donošenja odluka, ovom studijom razmatra se njegov ideološki i intelektualni razvoj tokom perioda prije nego što je došao na vlast u oktobru 2000. Zatim se ispituju njegove nedavne izjave i političke inicijative (mada do sada malobrojne) i porede sa njegovim ranijim pogledima na svijet, da bi se vidjelo koji je kod njega stepen promjene ili kontinuiteta. Ovo nam omogućava da odmjerimo izgleda za razrješavanje konflikta. Mišljenja koja vremenom ostaju konzistentna mogu se posmatrati kao otjelotvoreni ideološki i intelektualni modeli: oni nam govore koji su analitički filteri fiksirani u njegovom umu i mogu poslužiti kao vodilja za njegove buduće aktivnosti. Dakako, političar se može mijenjati nakon što preuzme nove odgovornosti i može ublažavati ranije paradigme, ili ih kompletno odbaciti kao odgovor na delikatnost situacije, negativni odraz ili neuspjeh u stvarnom životu. U nekim historijskim slučajevima, političke ličnosti su zaista "postajale odraslije" u svojim novim ulogama; u drugim slučajevima, međutim, njihova je politika nastavila reflektirati dominaciju njihovih upornih sistema vjerovanja, i jednostavno postala konkretan izraz njihovih ranijih političkih pogleda.

U velikoj mjeri, jedna osporavana paradigma je obezbijedila osnovni okvir Koštuničinih ciljeva i politike bar

za period zadnje dekade. Njegova vizija Srbije i Srba zahtijeva posebnu pažnju: To je ono što leži iza njegovog stava prema većini konflikata u koje je involvirana Srbija, prema odnosima Srbije sa međunarodnom zajednicom i čak prema domaćem političkom okruženju. Oslanjajući se na Koštuničina pisanja i njegove intervju koje je davao za dugi period koji je proveo u političkoj opoziciji, cilj ove studije je identificirati ključne elemente njegovog ideološkog i intelektualnog okvira i pokazati kako se taj okvir primjenjuje na slučajeve aktuelnog ili latentnog konflikta od njegovog dolaska na vlast u oktobru 2000. godine.

III PARIADIGMA JEDNOG NACIONALISTE

1. VIZIJA SRBIJE I SRBA

Za Koštunicu je suština njegove paradigme tokom niza godina bila paradigma vezana za njegovu viziju Srbije. Konkretno, ono što je pokretalo ostala razmatranja je bilo ono što mi obično zovemo tradicionalni nacionalistički koncept "Velike Srbije": to znači, cilj uključivanja što je moguće većeg broja Srba koji žive širom bivše Jugoslavije da žive unutar jedne srpske države. Kako je Srbija razvijala svoju državnost u 19. stoljeću, inicirala je širenje svojih granica za naredna dva stoljeća, dok je vizija maksimalnog prostranstva države postala vodeći princip za politiku i legitimitet. Obično je ovo počelo da se identificira kao cilj "Velike Srbije": a to znači nastojanje zaokruženja u jedan jedinstveni državni prostor svih teritorija koje se smatraju "srpskim", čak i onda, što je često bio slučaj, kada su Srbi predstavljali samo manjinsko stanovništvo u tom području. Kao posljedica toga, politike podređivanja ili premještanja kroz etničko čišćenje nesrpskih naroda obično su bile praćene zaposjedanjem novih teritorija.¹⁶ Međutim, realizacija ove ideologije bila je i dugoročno, a i danas je, historijski teret za nesrpsko stanovništvo koje to posmatra kao cilj agresije koji treba realizirati na njihov račun. Jasno

¹⁶ O intelektualnom i historijskom razvoju nacionalne ideologije u Srbiji, vidi Branimir Anzulović, *HEAVENLY SERBIA: FROM MYTH TO GENOCIDE* (NEBESKA SRBIJA - OD MITA DO GENOCIDA), New York University Press, New York 1999. i Ivo Banac *THE NATIONAL QUESTION IN YUGOSLAVIA: ROOTS, HISTORY, POLITICS* (NACIONALNO PITANJE U JUGOSLAVIJI - KORIJENI, HISTORIJA I POLITIKA), Cornell University Press, Ithaca, New York 1984), str. 141-225.

je da ne bi mogao postojati način ispunjavanja ovog programa bez upotrebe sile za prisvajanje ili komadanje susjednih republika ili eliminaciju nesrpske populacije koja je činila većinu na mnogim prostorima zacrtanim za ekspanziju. Kao takva, predanost ovom cilju bila je i ostala nesavladiva i suštinski destabilizirajuća polazna tačka za odnose među zajednicama i centralna za većinu konflikata u bivšoj Jugoslaviji u koje je bila involvirana Srbija. Ipak, upravo je ovaj cilj služio kao vodeći princip za Koštunicu tokom godina provedenih u opoziciji i formirao njegovu ocjenu o mnogim političkim pitanjima, kao i odgovore na njih. Dok je bio u opoziciji, Koštunica je kao najvažniji problem definirao to što su Srbi bili potlačeni u bivšoj Jugoslaviji u smislu da je njihov nacionalizam bio potisnut. Prema Koštunici, samo su Srbi bili dobri Jugosloveni, te je tvrdio da: "Dok su (Jugoslaviju) jedni danju gradili, drugi su je preko noći rušili... Danas se zna ko su bili njeni graditelji, a ko su njeni rušitelji". Srbi su, štaviše, bili prisiljeni da prihvate nefer republičke granice u bivšoj Jugoslaviji ("Te granice su praktično oktroisane"), a takođe je tvrdio da su Srbi jedini od etničkih zajednica tako ostali podijeljeni.¹⁷ Po njegovom mišljenju, i formiranje Vojvodine, kao autonomne pokrajine unutar Srbije u 1945. godini (umjesto da je postala njen integralni dio) bio je sumnjiv pošto je on tvrdio da je to učinjeno "u okviru Srbije u pokrajini u kojoj su Srbi imali većinu" a da su razlozi "bili navodno istorijski, kulturni, tradicionalni."¹⁸

¹⁷ Intervju Mirjane Bobić-Mojsilović sa Vojislavom Koštunicom, *JEDNO SRPSKO NE I JEDNO SRPSKO DA*, Duga, Beograd, 13-19. maj 1995, str. 18-19. Ovo naravno nije bila istina, pošto su iza 1945. godine Hrvati, Albanci i Bošnjaci takođe svi živjeli u nekoliko republika.

¹⁸ Duga, 13.-19. maj 1995, str. 19. Ustvari, srpska nacionalna većina u Vojvodini ostvarena je nacionalnim inženjeringom zahvaljujući protjerivanju Nijemaca, te u manjoj razmjeri Mađara, i naseljavanjem Srba u velikim razmjerama 1945. Teritorija Vojvodine nikada nije bila dio Srbije.

U osnovi, prema Koštunici, Srbi su bili jedina nacija kojoj su osporavana nacionalna prava: "Pošto su svi narodi bivše Jugoslavije istakli svoje nacionalne zahteve, da li je jedino postavljanje srpskog pitanja pre i posle raspada Jugoslavije sporno?"¹⁹ Nakon raspada Jugoslavije, Srbima je dvostruko bila postavljena prijetnja: i u smislu države i njihovog samog identiteta, što je obezbijedilo osnovu za Koštuničino političko djelovanje. Upitan o njegovim osnovnim uvjerenjima, on je odgovorio: "Kada govorim o tom kretu, mislim na dve stvari: s jedne strane na zalaganje da se očuva nacionalni korpus, bilo da je reč o našim državnim teritorijama ili nacionalnim vrednostima. Moje lično i stranačko delovanje u tom pogledu u dobroj meri je konzervativno, ne stremi osvajanju već očuvanju vrednosti". Zato što on vidi Miloševićevu vladu kao nenacionalističku, Koštunica nastavlja da je identitet Srba najviše ugrožen u samoj Srbiji: "Ovde je najizraženija potreba da se nacionalna svest razbudi u državi u kojoj većinu stanovništva čine Srbi. Bez Srba ova država [tj. Jugoslavija] ne bi bila ni stvorena, a ona ipak ne nosi srpsko ime... stanje u matici [t.j. Srbiji], u centru srpstva gore [je] nego ikad pre. Otuda potiče moj dodatni motiv za političkim angažovanjem."²⁰

Koštuničino rješenje onoga što on smatra da je najvažniji problem oduzimanja Srbima nacionalnih prava i njihovog identiteta bilo je odbacivanje jugoslovenskog koncepta koje je bilo u konkurenciji sa idejom Velike Srbije u 19. i 20. stoljeću. Nasuprot tome, on se odlučio za

¹⁹ Vojislav Koštunica, *PROTIV DESPOTIJE*, NIN, 28. jula 1995, str. 20.

²⁰ Intervju Predraga Popovića sa Vojislavom Koštunicom, *VEĆI JE REVOLT MEĐU BEOGRAĐANIMA IZAZVALO PONAŠANJE NAVIJAČA NA PRVENSTVU EVROPE U GRČKOJ, NEGO PAD RSK*, Argument, Beograd, 14. august 1995, str. 8-9.

“postepeno rešavanje njegovog [srpskog] državnog pitanja i to korak po korak i radikalno različito od načina na koji se to pitanje pokušalo rešiti 1918. godine i kasnije. Preciznije rečeno, to znači uspostavljanje srpske nacionalne države između država na ovom protoru koje su, takođe nacionalne. To je jednostavan odgovor, a putevi i mehanizmi za njegovo ostvarivanje su složeniji i dugotrajniji.”²¹ Kako je on to vidio, Srbija i Crna Gora “će postepeno jednom postati magnet za okupljanje srpskih teritorija”.²² Otvoreno je naglasio potrebu za ekspanzijom Srbije: “Samo opstankom Republike Srpske, Srbija će ostati sa oba plućna krila. Bez zapadnih zemalja [t.j. teritorija u Bosni i Hercegovini], Srbija bi postojala kao invalid, sa samo jednom stranom pluća.”²³ A kako je dodao, “Mora da postoji svest da i sa jedne i sa druge strane Drine živi jedan narod koji, prirodno, teži stvaranju jedne države.”²⁴

Ovaj cilj jedinstvene, proširene srpske države je unesen u zvaničnu platformu DSS-a koju predvodi Koštunica, ustvari u pozivu na kreiranje države “koja bi se prostirala na celom srpskom etničkom prostoru, onda kada se izmene sadašnji, izuzetno nepovoljni međunarodni uslovi.” Ovo je u stvari izjednačeno sa “srpskim nacionalnim interesom.”²⁵ Kao što je jedan potpredsjednik DSS-a naglasio “naš osnovni stav po nacionalnom pitanju javnosti je dobro poznat. To je priznavanje prava na samoopredelenje srpskog naroda,

²¹ Intervju Vesne Bjekić sa Vojislavom Koštunicom *CILJ JE SMENA VLASTI*, Spona, Frankfurt, 16. decembar 1993, str. 11.

²² Intervju Zorice Stanivuković sa Vojislavom Koštunicom, *IZBORI, PA PODELA VLASTI*, *Evropski Ekspres*, Frankfurt 18. novembar 1993, str. 5.

²³ *Argument*, 14. august 1995, str. 8.

²⁴ *Argument*, 14. august 1995, str. 8.

²⁵ Platforma Demokratske stranke Srbije, sastavljena 1992. nalazila se još uvijek na službenoj web stranici stranke od juna 2001, online, URL:

<http://www.dss.org.yu/prikazi.asp?rubrika=16>

pravo na samostalnu državu na prostorima preko Drine i pravo na ono što predstavlja naš osnovni cilj, a to je jedinstvena srpska država... Nikakvih tu promena nema.”²⁶

Pored toga, što je bilo potrebno jeste oživljavanje nacionalističkog shvatanja i u tom cilju, DSS platforma je naglasila: “DSS veruje da je nadasve važno sprovesti duhovnu obnovu srpskog naroda kako bi se otklonile duhovna pustoš i nacionalna ravnodušnost koje su posledica dugogodišnje komunističke vladavine i zabluda jugoslovenstva.”²⁷

Međutim, prema Koštunici, nakon dezintegracije Jugoslavije, Srbi su bili prisiljeni da žive u tri odvojene “nep priznate i osporavane države” (Srbija i paradržave Republika Srpska i Republika Srpska Krajina isparčane u Bosni i Hercegovini, odnosno Hrvatskoj), dok Bošnjaci i Makendonci imaju svoje vlastite države: “Narodi rođeni ili bolje reći stvoreni u komunističkoj Jugoslaviji koji su, zahvaljujući komunističkoj vlasti, stekli svest o nacionalnom identitetu, nacionalno progledali i prohodali domogli su se svojih država.”²⁸ On se žalio da legitimni srpski nacionalizam biva blokiran zemljama koje su se po njegovom mišljenju angažirale u sličnim nacionalističkim praksama tvrdeći da je američki patriotizam bio isprika za ekspanziju u Vijetnamu, sovjetski patriotizam za Afganistan, britanski patriotizam za Malvine i francuski patriotizam za ekspanziju u Novoj Kaledoniji, “ali zato srpski do Drine i ni koraka dalje.”²⁹ U stvari, Koštunica je prikazao prijetnju

²⁶ Intervju Predraga Popovića sa Mirkom Petrovićem, potpredsjednikom DSS-a i predsjednikom Izvršnog saveta DSS-a, *DSS JE AUTENTIČNA OPOZICIONA STRANKA NA KOJU OVAJ REŽIM NE MOŽE DA RAČUNA*, *Argument*, 17. juni 1995, str. 7.

²⁷ Vidi platformu DSS, Online, URL:

<http://www.dss.org.yu/prikazi.asp?rubrika=16>

²⁸ *NIN*, 28. juli 1995, str. 20.

²⁹ *NIN*, 28. juli 1995, str. 20.

Srbima kao ekstremnu, koja dovodi u pitanje samu egzistenciju nacije: "Osnovni nacionalistički cilj jeste pre svega preživljavanje, to jest spas ovog naroda."³⁰ Kao posljedica toga, tradicionalni srpski nacionalizam se takođe zauzima za Srbiju u smislu ekskluzivističke nacionalne države, u vremenima koja su rezultirala stvarnom ili planiranom eliminacijom nesrpskih zajednica. Koštunica ovdje takođe istinski slijedi tradicionalni stav, dok promovira koncept nacionalne srpske države u kojoj bi Srbi bili dominantni, i oponira onom konceptu kojeg shvata kao koncept Miloševićeve vlade (pitanje je da li je ili nije Milošević bio iskren u tom pogledu) o Srbiji kao "višenacionalnoj zajednici ili Jugoslaviji u malom." Koštunica je kritizirao takve pojmove, uključujući i Ustav Srbije iz 1990. godine u kojem je, kako je on rekao, Srbija bila "definisana kao država svih građana Srbije." On je izrazio neslaganje sa takvim pogledom navodeći da: "Takve tvrdnje ne odgovaraju pravom stanju stvari. Jedna nacionalna manjina, kao što je kod nas albanska, ne može dobiti poseban status. Dakle, za nas, je etnička struktura u Srbiji ista kao u bilo kojoj drugoj državi na Zapadu u kojoj pored dominantne nacije ima i predstavnika drugih nacija, ali to ne menja činjenicu da su one nacionalne države." Za njega bi, dakle, svi nesrbi mogli biti samo manjine unutar jedne nacionalne srpske države: "Srbija bi morala biti država srpskog naroda, i naravno, država svih koji u njoj žive, sa pripadajućim pravima."³¹

Koštunica je takođe kritičan i prema demokratskoj opoziciji koju je optužio da promovira građansku državu za Srbe, nasuprot nacionalnoj. Kao što je rekao, bio je očigledno

³⁰ Spona, 16. decembar 1993. str.11.

³¹ Svi citati preuzeti iz intervjuja Ljiljane Begenišić sa Vojislavom Koštunicom *NACIJA I DEMOKRATIJA*, *Javnost*, Pale, 26. oktobar 1996, str. 13.

nesrećan da: "Srbija se ne doživljava kao država srpskog naroda već opet kao višenacionalna država. To je stav vladajućeg režima, ali i pojedinih grlatih glasnogovornika opozicije."³²

Kao što je Koštunica zaključio da bi "Stavovima naše stranke odgovaralo da je Srbija država srpskog naroda i, naravno, država svih onih koji u njoj žive, sa pripadajućim pravima."³³ Očigledno osjetljiv na činjenicu da takvi nacionalistički ciljevi mogu biti izloženi kritici, Koštunica je nastojao ubijediti javnost da: "Ovo nije zalaganje za Veliku Srbiju, nego za normalnu demokratsku srpsku državu" - iako bi ovo u stvarnosti bilo teško razlikovati od teze o ranije izjavljenim ciljevima.³⁴ Doduše, Koštunica je uvijek insistirao da je on i jedno i drugo, i demokrata i nacionalista. Ali u ovom kontekstu, mora se primijetiti kako sam Koštunica razumije "demokratiju" i ravnotežu između nje i nacionalizma, jer ovo može imati važan uticaj na njegov pristup konfliktima. Na način na koji on vidi demokratiju, ona ne podrazumijeva građansko društvo: "Mi pokušavamo da uskladimo demokratsku i nacionalnu politiku, dok 'građanski' opredeljeni krugovi veruju da ljudi mogu biti isključivo građani i ništa više, bez nacionalne svesti, bez verskog osećanja, bez prošlosti."³⁵

Zaista, on je "izgrdio" one što plediraju za "građansku opciju" kao "nekritične i idolopokloničke" prema međunarodnoj zajednici i za njihov "kvazinacionalni stav", koji po njegovim riječima "može samo produžiti getoizaciju Srbije na drugi način, stavljajući Srbiju u polukolonijalni status, kao što je to

³² Intervju M. Gligorijevića sa Vojislavom Koštunicom *PROTIV SEJANJA MAGLE*, *NIN*, 21. mart 1997, str. 17.

³³ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 13.

³⁴ Intervju Milivoja Glišića sa Vojislavom Koštunicom, *PETOKRAKA S RUŽOM*, *NIN*, 2. decembar 1994, str. 17.

³⁵ Spona, 16. decembar 1993, str. 11.

slučaj sa nekim bivšim komunističkim državama.”³⁶ Uzevši zajedno Miloševićevu vlast i “deo opozicionih kosmopolita u Srbiji” u ocjeni njihovog neuspjeha u promociji srpskog nacionalizma, “gotovo sa ushićenjem” ih je sve optužio da postojeću situaciju prihvataju “kao gotovu, svršenu stvar.”³⁷

Međutim, koncept nacionalističke države za Srbiju je bio problematičan. Ne samo što bi Srbi postali slabašna - vidno opadajuća - većina unutar same Srbije (ako se uključe Vojvodina i Kosovo), nego bi nastala još izraženija dilema u slučaju ekspanzije na susjedne republike, za što su se zalagali istaknuti srpski nacionalisti krajem 1980-ih godina.³⁸ Šta više, stopa rasta stanovništva kod Srba je negativna, dok je kod nekih manjina u Srbiji stopa rasta (Albanci, Romi, Bošnjaci) veoma visoka. To pokazuje da će Srbi kroz generaciju postati manjina, te još više komplicira pojam “nacionalne” države.

Paradoksalno, za Koštunicu, svaki problem u vezi sa Kosovom i Vojvodinom (kao bivšim autonomnim pokrajinama unutar Srbije, a od 1974. i *de facto* republikama) bio je “rešen” još 1989. godine sa Miloševićevim ukidanjem njihove autonomije i ostao takvim cijelo vrijeme ovog ranijeg perioda. Koštunica, izgleda, ima trajnu averziju prema autonomijama koje su Ustavom iz 1974. date Vojvodini i Kosovu, kao i prema smanjenju centralne kontrole iz Beograda nad

³⁶ NIN, 28. juli 1995, str. 20.

³⁷ NIN, 28. juli 1995, str. 20.

³⁸ Prema popisu iz 1991. godine, samo 60.4 % stanovnika Srbije (uključujući Vojvodinu i Kosovo) se izjasnilo kao Srbi, a čak je i taj broj moguće manji s obzirom na uobičajeno manje upisanih Roma, koji se u statističkim pokazateljima često iskazuju kategorijom Srba. Umjesto zvaničnih 70.126 u užoj Srbiji, srpski etnički eksperti ocijenili su da je stvaran broj Roma između 500.000 i milion, čime se takođe proporcionalno umanjuju statistički broj Srba. Vidi Miroljub Jevtić, *DRUMOMI ĆE POŽELETI SRBA*, Duga, 20. august - 2. septembar 1994, str. 96.

drugim republikama. U skladu sa izjavom njegove supruge u jednom intervjuu, on je ustvari bio izbačen sa asistentske pozicije na Pravnom fakultetu u Beogradu, nakon što se suprotstavio inauguraciji Ustava iz 1974.³⁹ Čak i nakon što su mnogi u srbijanskoj političkoj eliti napustili ili ublažili svoja ranija zalaganja za Velikom Srbijom kao neizvodljivim projektom kojem se oponira u međunarodnoj zajednici, vojni porazi koje su pretrpjeli od nesrpskih naroda i mlak odgovor srpskog naroda za dugoročni rat, Koštunica i dalje tumači kao mjerilo za patriotizam. Štaviše, on je grubo napao i Miloševićev režim i ono što naziva “takozvana opozicija u Srbiji” omalovažavajući njihove ograničene izgleda tvrdnjom da “zasniva se na starom, nikad obrazloženom mitu da je Srbija preko Drine sporna Velika Srbija, a Srbija do Drine, po mogućstvu na sever i jug skraćena za glavu i noge - prava, dozvoljena Srbija. Naravno, od kada je nastala Jugoslavija, Srbija je jedan i nedeljiv prostor s obe strane Drine, a Srbi i ovde i tamo (u BiH) jedan i isti narod. Ma šta mislili i govorili strani i domaći miroljupci, mir se može pre uspostaviti prihvatanjem ove prirodne činjenice nego njenim odbacivanjem.”⁴⁰

Kada se opozicija Miloševiću udružila u zimu 1996 - 1997, Koštunicu su pitali da li će podrška DSS-a bosanskim Srbima biti promijenjena. On je ponovo uvjeravao čitaoce: “Rekoh da se neće ništa menjati.... Moj odlazak na Pale [tj. Karadžićevom štabu] i razgovor sa rukovodstvom Republike Srpske u vreme kada je koalicija ‘Zajedno’ počela da funkcioniše i zatim izjave koje sam davao na mitinzima u Srbiji, najbolje govore o tome da se naša nacionalna politika i stav prema RS neće menjati.”⁴¹

³⁹ Vidi intervju Radmile Stanković sa Zoricom Radović (gđa Koštunica) *NISAM PRVA DAMA*, NIN, 28. decembar 2000, str. 32.

⁴⁰ NIN, 28. juli 1995, str. 20.

⁴¹ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 14.

2. CILJEVI, PUTEVI I SREDSTVA

Formiranje jedinstvene srpske nacionalne države ("rešavanjem" problema kako ga je on definirao) ne samo da ostaje neshvatljivo, nego očekivano, stvara dilemu da li je moguće to učiniti bez upotrebe sistematskog nasilja velikih razmjera. Znakovito, Koštunica je bio snažan pristaša vodstva bosanskih Srba i njegovog vojnog nastojanja, te je bio kritičan prema Miloševićevom smanjivanju pomoći kao sredstva vršenja pritiska na njih. Koštunica je zaista optužio Miloševića da je ostavio na cjedilu bosanske Srbe dok su vodili rat, nazvavši otvoreno takvu politiku "nacionalnom izdajom u odnosu na Srbe preko Drine."⁴² U sporu koji je suprotstavio vodstvo bosanskih Srba i Miloševića oko pitanja nastavljanja rata i istrajavanja za maksimalne ciljeve, Koštunica se otvoreno izjašnjavao za Karadžića i njegovu kliku. Prema njegovoj ocjeni, ovaj posljednji je predstavljao dobre nacionaliste, odnosno kako je on to nazvao "zdravu nacionalnu supstancu. Taj naš narod može pomoći da se pojača osećaj pripadnosti srpstvu, koji je znatno oslabljen u metropolama u matici [t.j. u Srbiji]."⁴³ Međutim, kako je vremenom postala evidentna teškoća ostvarivanja tih ciljeva, Koštunica je počeo naglašavati da se proširena srpska država može postići i drugim sredstvima kao što su diplomatska: "već mislimo da se putem pregovora mogu postepeno stvarati obrisi takve države. Naravno, ne mislimo kao SPS da se nacionalno pitanje može rešavati na parče - do i preko Drine."⁴⁴

Koštunica je vidio međunarodnu zajednicu, a naročito Sjedinjene Američke Države kao prijatnju i prepreku za postizanje srpskih nacionalnih ciljeva. On je

⁴² Intervju Batnića Bačevića sa Vojislavom Koštunicom, *AMERIČKA VEZA*, NIN, 25. februar 1999, str. 21.

⁴³ *Argument*, 14. august 1995, str.8.

⁴⁴ *Spona*, 16. decembar 1993, str. 11

osjećao da su Sjedinjene Američke Države bile te koje imaju konačnu riječ, zaključujući da kada je Evropska unija zagovarala suspendovanje sankcija protiv SRJ, "ali je ipak 16 evropskih 'da' palo pred jednim američkim 'ne'.⁴⁵ U stvari, on je vidio uzor u liku francuskog predsjednika Šarla de Gola (Charles de Gaulle) u pogledu svijesti o "opasnosti od američke hegemonije."⁴⁶ Međutim, Koštunica je nastavio istrajavati u nadama da bi vremenom njegovi trajni ciljevi mogli biti izvodljivi, iako za sada neostvarljivi zbog, kako je on rekao, američke neprijateljske dominacije: "U svetu vlada američki hegemonizam... [ali] ima demokrata u svetu koji taj poredak kritikuju; taj poredak nije večit, kao što ni jedan svetski poredak nije večit".⁴⁷

Čak i nakon što je došao na vlast, Koštunica je nastavio u promoviranju istih stavova: "I kad ja kažem 'nametnuti mir', nemam na umu samo Kosovo. To se odnosi na ono što se zove 'pax Americana', sve vrste američkih mirovnih ugovora koji u više slučajeva nastoje da probleme reše na način koji ne odgovara realnosti tih zemalja."⁴⁸ Ipak, on se nada da bi "personalne promene" sa novom Administracijom u SAD-u, "sve to olakšale," i rezultirale promjenom politike.⁴⁹

⁴⁵ Intervju Nataše Mijušković sa Vojislavom Koštunicom, *U NOVI VEK SA UREĐENOM DRŽAVOM*, *Glas javnosti*, 8. decembar 2000, online na URL

<http://www.glas-javnosti.co.yu>

⁴⁶ Intervju S.N. sa Vojislavom Koštunicom, *ŠLJIVA S NANOM*, NIN, 10. august 2000, str. 15.

⁴⁷ Intervju Mirjane Mitrović sa Vojislavom Koštunicom, *Dr VOJISLAV KOŠTUNICA - O ONIMA KOJI STALNO MENJAJU STAVOVE*, *Duga*, 11- 24. septembar 1999, str. 9.

⁴⁸ Intervju Dragana Bisenića sa Vojislavom Koštunicom, *AFTER THE FIRST VERDICT (POSLE PRVE PRESUDE)*, *Ha'aretz*, Tel Aviv 26. novembar 2000. online, URL:

<http://www3.haaretz.co.il/eng/scripts/print.asp?id=101941>

⁴⁹ *Glas javnosti*, 8. decembar 2000.

Koštica je takođe krivio Miloševića za "manipulaciju" da je navodno potpomogao da se pojavi u inostranstvu pogrešno tumačenje srpske politike, naročito, "što je Srbima pripisano, a to je nacionalizam. Tog nacionalizma nema."⁵⁰ Ponekad je Koštica takođe kritikovao Miloševića za navodno suvišnu susretljivost prema međunarodnoj zajednici. Nakon pada "Krajine" 1995. godine, Koštica je grdio: "Svaki njegov [t.j. od strane Miloševića] ustupak dovodi do novih i pojačanih zahteva međunarodne zajednice. Lista zahteva se stalno širi."⁵¹

Eventualno, međutim, simbol Koštuničinih javnih rasprava postala je kritika Miloševića za - naprotiv - konfrontiranje međunarodnoj zajednici i uvlačenje Srba u neuspješne ratove. Na primjer, on je okrivio Miloševića da snosi "Odgovornost za jednu pogibeljnu ratnohuškačku politiku iz 1990. i 1991. godine koja se mogla izbjeći" i za "poguban rat koji je započeo 1991. godine"⁵² I ovdje, on je smatrao da su srpski vojnici i policajci "nepotrebno poginuli časno se boreći" u ratu na Kosovu.⁵³

Međutim, Koštica ponovo tvrdi da su upotrijebljeni metodi bili problematični, a ne sami ciljevi: "Pravo pitanje u ovom trenutku glasi: da li je cilj za koji se mi zalažemo legitiman? To je pravo na samoopredelenje i sopstvenu državu. Ja odgovaram da je taj cilj legitiman, on se sredstvima koja je ovaj režim koristio nije mogao postići.

⁵⁰ Intervju Nenada Stefanovića sa Vojislavom Koštunicom, *BRANIĆEMO POBEDU*, *Vreme*, Beograd 20. septembar 2000. Online na URL:

<http://www.vreme.com/507/4.htm>

⁵¹ *Argument*, 14. august 1995, str. 8.

⁵² Intervju Nenada Stefanovića sa Vojislavom Koštunicom, *SUDBONOSNA GODINA*, *Vreme International*, Beograd 17. februar 1996, str. 17 i intervju Luke Mičetića sa Vojislavom Koštunicom, *OPSEDNUTOST DEMOKRATIJOM*, *NIN*, 2. august 1996, str. 12.

⁵³ Intervju Stevana Nikšića sa Vojislavom Koštunicom, *BRANIĆEMO SVAKI GLAS*, *NIN*, 21. septembar 2000, str. 20.

Postoje druga sredstva koja pokazuju da je ovo zalaganje daleko od toga da bi moglo da se kvalifikuje kao ratoborno. Mi se, naime, zalažemo za trajni mir."⁵⁴

Istovremeno, ne može se zaključiti da je Koštuničino analitičko shvatanje usmjereno protiv upotrebe nasilja samog po sebi za podršku nacionalističkih ciljeva, niti da ga on isključuje kao način za razrješavanje konflikta. Dapače, može se tvrditi da je, bar djelimično, Koštuničina kritika ratne opcije vezana za njegovu procjenu ravnoteže snaga za koju je on zaključio da se značajno postavila protiv Srbije. Konfrontirajući realnost slabe Rusije, Koštica ocjenjuje da: "Kao mali narod, moramo se ravnati prema odnosu snaga u svetu. Svet kakav smo nekada poznavali više ne postoji. Nema više ravnoteže. Danas, imamo unipolarni svet i u njemu je moć samo jedne sile, SAD - izuzetna, i nekadašnja velika imperija SSSR, odnosno ono što je od nje ostalo Rusija, nalazi se u velikim unutrašnjim teškoćama i njena spoljna politika je mnogo manje nezavisna nego što bi smela da bude."⁵⁵ Međutim, Koštica uporno zahtijeva da se iskoristi potencijalni jaz između SAD-a i Evrope: "da koristimo podele u zapadnom svetu i za sebe izvučemo što povoljniju poziciju."⁵⁶

Ovaj nacionalistički okvir mogao bi takođe biti od pomoći za prosuđivanje o Koštuničinoj sklonosti ka ignoriranju ili u najblažem slučaju minimiziranju ratnih zločina počinjenih od strane srpskih izvršilaca. Prihvatanje, da su se ratni zločini, a mnogo manje genocid, uopšte desili - i implikacija da ovo nije neka izolovana pojava nego pojava inherentna srpskom nacionalnom programu - biće teško pomiriti sa njegovom uzvišenom definicijom Velike Srbije. U vezi s tim, Koštica je oklijevao da prizna da su se ratni zločini počinili sa srpske strane. Oklijevao je tobože zato što

⁵⁴ *NIN*, 2. decembar 1994, str. 17.

⁵⁵ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 15.

⁵⁶ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 15.

nedostaju dokazi, ali možda realnije, zbog toga što bi to pomutilo legitimitet traganja za dugo njegovanim ciljevima i sukobilo bi se sa njegovim idealističkim pogledom na srpski nacionalizam. Doduše, u toku odvijanja događaja Srbi su takođe često bili žrtve; ali Koštunica je nastojao da u fokus usmjeri gotovo cijeli taj fenomen, ignorirajući, minimizirajući ili odbacujući slučajeve mnogih brojnijih žrtava srpske politike. Njegovo oklijevanje da prizna ratne zločine, a pogotovo da ih istražuje i podiže optužnice, vjerovatno samo komplikuje značajne pokušaje razrješavanja konflikata sa nesrbima.

Tipično, on je ponudio standardno poricanje da je Srbija bila vojno involvirana izvan svojih granica, tvrdeći da Srbija nije bila involvirana ni u Bosni i žaleći se da je međunarodna zajednica uspostavila "sankcije nad onima koji ne ratuju" tj. Srbiji, ignorirajući činjenicu koja je općepoznata da su srpski ratni angažmani u susjednim zemljama bili odlučno podržavani, i sa više aspekata rukovođeni iz Beograda.⁵⁷ Isto tako u slučaju Sarajeva, on je iznosio svoje mišljenje da nije bilo razlike između snaga odbrane i napadača: "S jedne strane, Srbi drže na nišanu Sarajevo, a Izetbegovićeve trupe ga na nišanu drže iznutra."⁵⁸ Upitan o ranijoj izjavi u vezi sa Srebrenicom da je to bila "defanzivna akcija srpske vojske", on je uzvratio sa: "Verovatno sam dodao neko 'možda'. A i danas ima neko 'možda' oko Srebrenice. Toliko je sličnih primera medijske manipulacije da svakoga ko misli svojom glavom mora naterati da se malo zamisli."⁵⁹ Slično je nastavio da odbacuje izvještaje o bivšim koncentracionim logorima u Bosni, jer "Reč je o laži," čak dugo nakon što su vjerodostojni dokazi suprotnog postali raspoloživi.⁶⁰ Da bi skrenuo

⁵⁷ Vojislav Koštunica, *PROTIV DESPOTIJE*, NIN, 28. juli 1995, str. 21.

⁵⁸ *Duga*, 13.- 19. maj 1995, str. 22

⁵⁹ *Vreme International*, 17. februar 1996, str. 18.

⁶⁰ Intervju Tome Kuzmanovića sa Vojislavom Koštunicom, *REŽIM POTCENJUJE HUMANITARNI PROBLEM*, *Duga*, 12. - 25. septembar 1998, str. 8.

pažnju, Koštunica se često usmjeravao na navodne ratne zločine NATO-a protiv Srba za vrijeme rata na Kosovu i tražio sudsko gonjenje NATO-a.⁶¹ Kao posljedica toga, Koštunica je ubrzo ispoljio neuvažavanje Međunarodnog suda za ratne zločine na prostorima bivše Jugoslavije, zalažući se protiv saradnje sa istim, uključujući i otpor izručivanju optuženih ratnih zločinaca sudu. Kako je zaključio, 1994. godine on je smatrao Tribunal "političkim telom" a ne "sudskom institucijom", sumnjajući u njegovu nepristrasnost, i izražavajući svoje nezadovoljstvo što sličan sud nije osnovan "u slučaju mnogo krvavijih i težih ratova, poput onih u Vijetnamu i Avganistanu." U stvari, Tribunal je bio samo "produžena ruka jedne konkretne političke orijentacije, koja pokazuje batinu ..., i mora jednostavno da vrši pritisak na srpsku stranu."⁶²

Međutim, u suštinski realpolitičkom pristupu, Koštunica je vjerovao da je međunarodno okruženje, uprkos svom neprijateljstvu prema srpskim interesima, pružalo prilike koje su se mogle iskoristiti. Za Koštunicu je indirektan pristup postajao je sve atraktivniji nakon vojnih poraza 1995. godine kada je, retrospektivno ocijenio da "Mi nismo 1990. i 1991, za razliku od Miloševićeve stranke i pojedinih opozicionih partija, smatrali da je rat najbolji put da se ostvari i zaštiti srpski nacionalni interes. Naprotiv. Smatrali smo da se on mora braniti i za njega tući diplomatski i medijski."⁶³ A posebno, prema Koštunici, međunarodna zajednica se mogla ubijediti da prihvati srpske ciljeve samo da su se ovi prezentirali na odgovarajući način, odnosno, kako je on rekao "jezikom koji zapadni svet može da razume."⁶⁴ Suprotno tome, on je tvrdio da je glavni problem do sada bio

⁶¹ Na primjer u intervjuu u *Vremenu*, 20. septembar 2000.

⁶² *Duga*, 13.- 19. maj 1995, str. 21.

⁶³ *Vreme International*, 17. februar 1996, str. 18.

⁶⁴ NIN, 2. decembar 1994, str. 16.